

УДК 784.4:785.16(497.11/.17)

Драган Р. Млађеновић

Београд

ЧИЈА ЈЕ ОВО ПЕСМА?

Сажетак

Песма „Русе косе, цуро, имаш“ са различитим текстом се може наћи у мелосу готово свих балканских народа: осим Турака слушали су је и уз њу певали и играли православни и исламизовани Срби, Грци, Бугари и Албанци, а код неких је чак има и у неколико верзија.

Поставља се питање где је настала ова изразито љубавна игра с певањем. Њен источњачки (или прецизније – персијски) карактер и нерв је сасвим препознатљив и за музички необразоване слушаоце.

Кључне речи: Песме, народна музика, Срби, Турци, Персијанци

- Русе косе, цуро, имаш,/ Жалиш ли ги ти? “/
- Ама да ги жалим,/ Не би ти ги дала/ Да ги мрсиш ти! “/
- Бело лице, цуро, имаш,/ Жалиш ли га ти? “/
- Ама да га жалим,/ Не би ти га дала/ Да га љубиш ти! “/
- Црне очи, цуро, имаш,/ Жалиш ли ги ти? “/
- Ама да ги жалим,/ Не би ти ги дала/ Да ги пијеш ти! “*

* Момчило Златановић, *Три старе песме*, у књизи *Традиција и историја*, Врањске-Врање, 2006, стр. 72.

Мелодија ове песме са различитим текстом се може наћи у мелосу готово свих балканских народа: осим Турака слушали су је и уз њу певали и играли православни и исламизовани Срби, Грци, Бугари и Албанци, а код неких је чак има и у неколико верзија.

Поставља се питање где је настала ова изразито љубавна игра с певањем. Њен источњачки (или прецизније – персијски) карактер и нерв је сасвим препознатљив и за музички необразоване слушаоце.

У новије време неколико турских етномузиколога истраживало је порекло ове турције, (у Старој Србији се говорило „турђија“) тј. турске мелодије. Турски етномузиколог **Ајдин Ој** је утврдио да је мелодија персијског порекла, и да је најпре одјекнула у Цариграду одмах после Кримског рата које су водиле Русија и Турска (1853-56). У турској војсци је био чак и један одред Скотланђана, па је неко претпоставио да је мелодија шкотског порекла, али се од ове необичне теорије брзо одустало.¹ Песму је певала девојка заљубљена у углађеног писара, па је добила назив „**Катибим**“ („Мој писар“).² Нилифер Геле (турски Nilüfer Göle) пише да је за време Кримског рата (1853-56) султан **Абдулмецид** (османски турски **آلوادى جمال ابدع Abdülmecid-ievvel**; 1823 — 1861, владао од 1839—1861) наредио свим својим писарима да носе фрак, јер је хтео да у Османско царство уведе западњачке обичаје и моду. И то је тај фрак који је углађени писар у песми “Katibim” укаљао.³ Ево шта каже изворна турска песма:

На путу за Ишкидар, док кишило је/ Скути писареви
 блатом умрљаху се./ К’о да пробудио се тек, очи још отворио
 сасвим није./ Писар је мој, а писарева сам ја, ој, каква срећа је
 то!/ У уштирканој кошуљи како леп је писар мој!/ На путу за
 Ишкидар ја марамицу нађох/ И слатким ратлуком је напуних./
 Па тражих писара и крај себе нађох њега./ Писар је мој, а
 писарева сам ја, ој, каква срећа је то!/ У уштирканој кошуљи
 како леп је писар мој!⁴

1 Марија Ђукановић, *Кроз турску поезију*, Београд, 1969, стр. 61.

2 Момчило Златановић, *Наведено дело*, стр. 73.

3 Nilüfer Göle, *The forbidden modern: civilization and veiling*, 1996, p.60.

4 Са енглеског превода на српски препевала Емилија Церовић Млађа.

Претпоставља се да су мелодију песме „Катибим“ у Врање донели младићи из овог краја који су учествовали у Кримском рату. Мелодију је знаменити српски писац **Борисав Станковић** (Врање, 31. март 1876 — Београд, 22. октобар 1927), научио у родном Врању још у детињству. Ова песма је у српском преводу „**Русе косе, цуро, имаш**“ доживела велику популарност после премијере Борине „Коштане“ у Народном позоришту у Београду најпре 1900. а затим преправљене и поправљене две године касније. Станковић је „Коштану“ написао као „комад из старог Врања са певањем и пуцањем“, па је у овај (данас бисмо рекли) „мјузикл“ унео око двадесет најлепших врањских песама и чочека.

Песму „Катибим“ су научили и војници који су на Блиски исток дошли за време Првог светског рата из далеког Бенгала. Један од тих бораца био је **Кази Нозрул Ислам** (бенгалски কাজী নজরুল ইসলাম, 1899–1976), национални песник Бенгала и Бангладеша. Песме је писао на бенгалском, урду, персијском и арапском. Педесетих година 20. Века Нозрул Ислам је на незнатно измењену мелодију Катибим испевао стих ове познате као „Tri-bhuboner priyo Muhammad“ и „Shukno patar purur paue“.⁵

Мелодија Катибима је у арапску музичку баштину ушла као „Ya Banat Iskandaria“ (Arabic: “يا بنات كس اتان بابي”) што значи „О девојке из Александрије!“.⁶ Друга арапска верзија левантинског фолклора на мелодију Катибима јесте песма “Ghazali Ghazali” (арапски “يلازغي لاذغ”, српски „Моја газела!“). Мелодија је добила и стихове са духовним садржајем: ينار غوكش امل اط talama ashku gharami,⁷ песма за Пророка Мухамеда, а слична је са јеврејском песмом piyut Yigdal.

Румунска верзија Катибима почиње стихом “De ai ști, sufletelel meu” што значи „Да си знала, душо моја!“, а слична албанска верзија носи наслов “Mu në bashtën tënde”.

5 <https://www.youtube.com/watch?v=dJ0wLCQ-CDY>

6 <https://www.youtube.com/watch?v=GAQSUNoQRxg>

7 <https://www.youtube.com/watch?v=ISwzF8Oz06U>

Драга Спасић (1876-1938), глумица, оперска певачица и редитељ, као Коштана у истоименом комаду Борисава Станковића, око 1914; фотографија је музејска грађа Позоришног музеја Војводине.

О популарности песме „Катибим“ говори се у филму „Чија је ово песма“ (Whose is this song? 2003) Аделе Пееве (Разград, Бугарска, 1947), бугарске уметнице документарног филма.⁸ Адела је вршила истраживање у више земаља, где су сви интервјуисани тврдили да песма потиче баш из њиховог краја. У овом изврсном документарцу од неких 70 минута, који је побрао многе награде на фестивалима документарног филма широм света, јасно је показано да разлике у мелодији турске песме „Катибим“, донете у Цариград после 1856, и свих „националних“ варијанти, које су затим преведене на

8 <http://adelamedia.net/movies/whose-is-this-song.php>

језике „народа и народности“ ондашњег отоманског царства, практично – не постоје. Сви мисле, и спремни су да се око тога убеђују и свађају, да је мелодија настала управо у њиховом крају. Оно што је неспорно, јесте популарност ове мелодије, која је за кратко време (током друге половине 19. века), „освојила“ све кафане левантске (европске) Турске и Анадолије (малоазијског дела Султаната), а данас се у Босни пева и као љубавна севдалинка „Анадолка“ и као борбена (цихадска) муслиманска песма која позива у верски рат.

138 г — Danseuse Arabe.

Арапски играч-кечек

Мелодија, дакле, није спорна. Спорна је игра. У врањском крају и у Старој Србији ова игра с певањем се назива „чочек“ (турски *süçük*, албански *çuček/qvçek*, бугарски кјочек (*kyuchek* or *kyutcheq*). У Стару и Јужну Србију (данашњу Северну Македонију) чочек су почетком 19. века донели Циганилаутари и њихови музички састави - чалгије.⁹ Од тада су у Врању, Куманову, Скопљу, Призрену, Пећи и другим варошима Старе и Јужне Србије овај чочек певале и играле младе Циганке (Ромкиње), а пратили их свирачи окупљени у тзв. чалгију.

Наша измаштана слика о „лудим“ проводима на султановом двору и у његовом харему, са прелепим женама које играју трбушни плес и на све начине угађају господару, никако не одговара стварној историјској слици. Сасвим супротно, у харему је владала досада, јер ова установа владару није служила за забаву, већ за врло озбиљан посао – за зачеће династичког наследника и продужење владарске лозе.

Прави провод је султана чекао на другом месту – у засебном делу харема са младим и лепим мушким играчима–кечецима. Први мушки харем са оваквим играчима нашминканим и обученим у женско руво, ради своје бисексуалне разоноде основао је султан **Мурат Други** (отомански турски *یٰن اشدارم* *Murād-ı s̄anī*, звани Коца — Велики 1404—51, владао од 1421-51).¹⁰ Ови уметници-забављачи били су много популарнији и од правих трбушних плесачица, најчешће арапских робња из Египта и Нубије. Султани су обично држали читаве групе младића-кечека у засебном делу харема, па су одатле бирали љубавнике. Један од познатих султана је био и **Мурат Четврти** (*عبار دارم* *Murād-ı Rābi*, рођен 1601, владао од 1612-40), чији је мушки харем снабдевао лепотанима из Скопља његов дугогодишњи љубавник **Евлија Челебија** (*یٰبل چ اي لو*, *Evliya Çelebi*, 1611–82), касније познат као путописац.

Европска мода, музика и обичаји први пут озбиљније освајају Турску у време владавине султана **Махмуда Другог** (1810-39) и његовог наследника **Абдулмецида Првог** (1823-61). С друге стране, јунаци драма и приповедака српских

9 Виолиниста Гркљан, Коштанин отац у Бориној драми и у животу, био је један од последњих лаутара, односно солиста музичког састава чалгије.

10 Једна од жена овог султана била је Мара Бранковић (1401-87), ћерка српског деспота Бурђа Бранковића (1377-1456).

писаца **Борисава Станковића** (Врање, 1876 — Београд, 1927) и **Стевана Сремца** (Сента, 1855 — Сокобања, 1906) уздишу и жале за протеклим временима у којима је владало „пусто турско“ расположење, а Борин чорбација Митке „болује“ од тзв. карасевдаха. Старосрбијански чочек постаје тада, може се без претеривања рећи, уметнички израз тог карасевдалијског „блуза“ и вапаја.

Dragan R. Mladenović

WHOSE SONG IS THIS?

Summary

The song “Blond Hair, Girl, You Have” whose different lyrics can be found on the melodies of almost all Balkan nations except for the Turks, was listened, performed and used to dance by Orthodox and Islamized Serbs, Greeks, Bulgarians and Albanians listened, and exist in several versions.

The question is, where did this distinctly love singing dance on this song come from? Her Oriental (precisely, Persian) character and nerve is quite recognisable to musical educated listeners, as well musical non educated.

Keywords: Songs, Folk Music, Serbs, Turks, Persians
